

Andriju Štampara, povijest medicine ili stvaranje modernog (svjetskog) javnozdravstvenog sustava jer svojom preglednošću i konciznošću poziva čitatelja u problematiku, a istovremeno mu nudi ključne informacije za samostalan i/ili znanstveni rad, odnosno davanje vlastitog obola.

Vinko Kovač

Dominacija HSS-a u Banovini Hrvatskoj

Stipica Grgić, Tomislav Kardum, Maček nam je vođa! Općinski izbori u Banovini Hrvatskoj, Zagreb: Srednja Europa, 2023, 233 str.

Nastanak Banovine Hrvatske 1939, kojom je hrvatski teritorij dobio određenu autonomiju u okvirima Kraljevine Jugoslavije, jedan je od najznačajnijih trenutaka u hrvatskoj povijesti 20. stoljeća jer se njezinom uspostavom rješavanje položaja Hrvata i Hrvatske u državi privelo kraju. Do sada su napisana različita djela koja su tematski vezana uz Banovinu Hrvatsku i njezin nastanak. U okviru istraživačke djelatnosti temi je možda najviše pozornosti dao Ljubo Boban.

U izdanju Srednje Europe 2023. izašla je knjiga *Maček nam je vođa! Općinski izbori u Banovini Hrvatskoj* autora Stipice Grgića (rođ. 1982) i Tomislava Karduma (rođ. 1996). Obojica autora mladi su hrvatski povjesničari koji su se do sada već istaknuli svojim historiografskim radom kada je međuratna povijest u pitanju (vrijedi istaknuti Grgićevo djelo *Između režimske ideologije i potreba građana: Savska banovina 1929.-1939.* i Kardumovo djelo *Između revolucije i obrane države: komunisti u Banovini Hrvatskoj (1939.-1941).* Što se tiče knjige pokrivene ovim prikazom, kao što kaže i sâm naslov, obrađuje se vremenski period (oko) općinskih izbora koji su na hrvatskom prostoru zapravo bili zadnji slobodni višestranački izbori prije početka Drugoga svjetskog rata, ali i zadnji takvi prije parlamentarnih izbora 1990.

Knjiga *Maček nam je vođa! Općinski izbori u Banovini Hrvatskoj* sastoji se od zahvala, uvoda, 13 poglavlja, zaključka, priloga, popisa izvora i literature, kazala te bilježaka o autorima. Poglavlja su podijeljena tematski i uglavnom prate kronološki tijek te obuhvaćaju vremenski period oko općinskih izbora 1940. u Banovini Hrvatskoj. Na sredini knjige nalaze se slikovni prilozi s nazivom te istaknutim mjestom odakle su preuzeti. Ti prilozi prikazuju karte Banovine Hrvatske, istaknute HSS-ovce i njihove aktivnosti, kao i izborne materijale, a među slikovnim priložima nalaze se i razglednice nekih hrvatskih mjesta. Što se tiče ostalih priloga, na kraju knjige nalaze se tablice s podacima o izbornim listama i rezultatima izbora.

Tri početna poglavlja knjige tematiziraju vremenski period do raspisivanja izbora. Prvo poglavlje, pod naslovom „Stvaranje Banovine Hrvatske i sređivanje stanja u općinama (do proljeća 1940.)“ (12-22), obrađuje političku poziciju Hrvatske seljačke stranke (HSS) i Banovine Hrvatske u kojoj je ta politička stranka imala dominantan položaj. U poglavlju je objašnjen i zakonodavni okvir prema kojem su bili organizirani općinski izbori obrađeni

u knjizi. Tematski prošireno, izborni propisi i zakonodavni okvir te stranačke reakcije na njih dio su trećeg poglavlja „Donošenje novih izbornih propisa i raspisivanje općinskih izbora“ (30-43). U prvom su poglavlju problematizirana i razrješenja prošlih općinskih vlasti, koja je vlast u Banovini uoči općinskih izbora 1940. radila češće u općinama gdje su vijeća i načelnici bili iz redova onih (JRZ ili JNS) koji nisu bili skloni HSS-u i/ili nisu bili skloni politici sporazuma između Cvetkovića i Mačeka. U drugom poglavlju, „Prekranjanja područja općina“ (23-29), autori ističu nekoliko primjera te na temelju njih objašnjavaju kako su vlasti oko vremena izbora određene općine spajale, kako su se organizirale neke nove općine ili kako su neka mjesta mijenjala općinu u kojoj se nalaze. Kao razloge za to autori, između ostalog, ističu političku namjeru koja je u nekim slučajevima vjerojatno bila da se unaprijed „odredi“ HSS kao potencijalni izborni pobjednik u općinama. Spomenuti su i primjeri kada su se stanovnici žalili na poteze vlasti oko promjena u općinama.

Poglavlje „Predizborna kampanja HSS-a“ (44-47) vrlo je kratko poglavlje, a jedan od razloga za to jest činjenica koju su autori objasnili. Radi se o tome da je HSS na kampanju za ove izbore potrošio malo vremena i truda, iako je na „terenu“ bilo nekih aktivnosti. Sljedeće poglavlje, „Ostale političke grupacije na izborima“ (48-58), na primjerima uglavnom donosi sliku političkih pozicija koje su zauzimali: Samostalna demokratska stranka (SDS), Jugoslavenska radikalna zajednica (JRZ), Jugoslavenska nacionalna stranka (JNS), Jugoslavenski narodni pokret „Zbor“, frankovci i njemačke liste. Pozicije i rezultati koje su ostvarili komunisti obrađeni su u izdvojenom, tj. zasebnom poglavlju, „Komunisti na izborima“ (88-97), vjerojatno uzevši u obzir posebno antisistemske djelovanje za koje su se komunisti, ideološki gledano, zalagali te pozitivan rezultat koji su ostvarili na nekim područjima (privremeno, jer je državna vlast bila antikomunistički nastrojena, kao i zakoni), a u nekim mjestima imali su potporu jugoslavenski orijentiranih ljudi ili HSS-ovih frakcija.

Autori u poglavlju „Kandidacijske liste i pokušaji odgode izbora“ (59-64) ističu broj kandidacijskih lista te prikazuju tablicu iz koje se mogu izvući karakter liste (opcije) i koliko određena opcija ima prijavljenih lista. Prema podacima, najviše su prijavljenih lista imali HSS, Seljačko-demokratska koalicija (SDK, koalicija HSS-a i SDS-a) i SDS. U poglavlju se na primjerima obrađuju i pokušaji da se izbori odgode, no kao što autori pišu, u nekim je dijelovima Banovine Hrvatske uistinu došlo do odgađanja izbora pa ne možemo govoriti samo o pokušajima odgađanja već i o njihovoj realizaciji. Sljedeće poglavlje, „Provedba izbora i izlaznost birača“ (65-70), nakon objašnjenja o organiziranju izbora na terenu (upute za očuvanje reda i mira, upute za provedbu izbora itd.), donosi kratku analizu odaziva birača na izbore koji je bio obilježen razlozima kao što su loše vrijeme, razočaranost u politiku i slično. „Rezultati izbora“ (71-72) najkraće je poglavlje u knjizi te je u njemu napisano kakvi su bili rezultati. HSS je samostalno osvojio vlast u najviše općina u Banovini Hrvatskoj, a od srpskih stranaka najbolje je prošla stranka SDS. Autore iznenađuje što su neke druge srpske stranke ostvarile slabiji rezultat, iako su imale razrađene kampanje, npr. neki političari iz JNS-a promovirali su ideje društva kao što je „Srbi na okup“ te nisu ostvarili značajan rezultat. Izbori u bosanskohercegovačkim kotarevima obrađeni su posebno u poglavlju „Izbori u bosanskohercegovačkim kotarima Banovine Hrvatske“ (73-87). Ovakvo odvajanje tamošnjih izbora u knjizi razumno je s obzirom na vrlo „šarenu“ etničku i političku sliku prostora Bosne i Hercegovine, odnosno bosanskohercegovačkih kotara Banovine Hrvatske u kojima su se mnogi muslimani većinski priklonili HSS-u, a ne srpskim strankama koje su bile protusporazumaške.

Posljednja tri poglavlja, „Počeci rada novih općinskih uprava, prigovori, žalbe i ponovljeni izbori“ (98-104), „Smjene i ostavke općinskih vijeća i uprava izabranih 1940.“ (105-108) te „Reakcije na izborne rezultate“ (109-115), obuhvaćaju razdoblje poslije općinskih izbora. Izazova je poslije ovih izbora, kao što autori pišu, bilo mnogo. Događala su se poništenja izbora zbog određenih većih nepravilnosti, lokalne netrpeljivosti, u nekim je mjestima dolazilo do bojkota izabranih koji zbog (lošeg) rezultata nisu željeli obavljati političku dužnost itd. Ipak, vladajući su u Banovini Hrvatskoj rijetko smjenjivali općinska vijeća, uprave ili načelnike.

Knjiga *Maček nam je vođa! Općinski izbori u Banovini Hrvatskoj* izrazito je kvalitetna i sveobuhvatna povijesna analiza općinskih izbora u Banovini Hrvatskoj koja se temelji na povijesnim izvorima koji oslikavaju mnoge lokalne primjere iz tadašnjih općina. Teme vezane uz povijest Banovine Hrvatske prisutne su u historiografiji, a ova je knjiga uistinu velik doprinos takvim temama. Ono što knjizi možda nedostaje jest obrada pogleda birača na same izbore te detaljnija analiza predizborne kampanje i njezina recepcija među stanovnicima. Osim analize izbora, čitatelj ovom knjigom dobiva i uvid u tadašnje raspoloženje političkih stranaka oko priznavanja, odnosno nepriznavanja Sporazuma Cvetković–Maček i Banovine Hrvatske u cjelini, što otvara prostor za nova historiografska djela u kontekstu političke povijesti Banovine Hrvatske te rada političkih stranaka iz tog razdoblja.

Bruno Šagi

Klarić kao paradigma nepokolebljivosti i čestitosti, ali i iluzije

Franko Mirošević, Martin Klarić – borac za radnička prava i dubrovački revolucionar, Dubrovnik: Vlastita naklada Martin Klarić-Dugandžić, 2021, 230 str.

Martin Klarić, 34-godišnji uhićenik gleda nas s naslovnice. Što li to njegove oči govore? Nema u njima straha, samo prkos i samouvjerenost. To je čovjek odan svojim idealima. U sarajevskom zatvoru će ga te 1936. tući 3 dana i on će naposljetku priznati, ali samo da je raznosio brošure. O drugima neće reći ni riječi. To mu nije bilo prvo, ali neće biti ni posljednje uhićenje. Do 1941. uhitit će ga više od 20 puta. Naposljetku će ga zatvoriti i njegovi partijski drugovi. Nije dugo živio Martin Klarić, ali kao da jest. Toliko je bio dinamičan njegov život, toliko ga je društvenih promjena popratilo i na kraju je doživio pobjedu revolucionarnog pokreta kojem je pripadao, ali ne i u potpunosti oživotvorenje svojih ideala.

Sve to može se pročitati u knjizi Franka Miroševića koji se s temom Klarića susreo radeći na knjizi *Dubrovački kotar u NDH*. Snažno ga je privukla njegova životna priča, a još više zaintrigirala činjenica što je dan-danas među antifašistima ostao neželjena tema, otpadnik. Početne dileme o nakladniku razriješile su se u kontaktu s Klarićevim istoimenim unukom. Martin Klarić-Dugandžić prometnuo se u urednika i nakladnika. Radio je to sa svim srcem, vrlo pomno i pedantno jer njemu to nije bila samo knjiga.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
55
BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2023.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 55, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Marijan Premović (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*